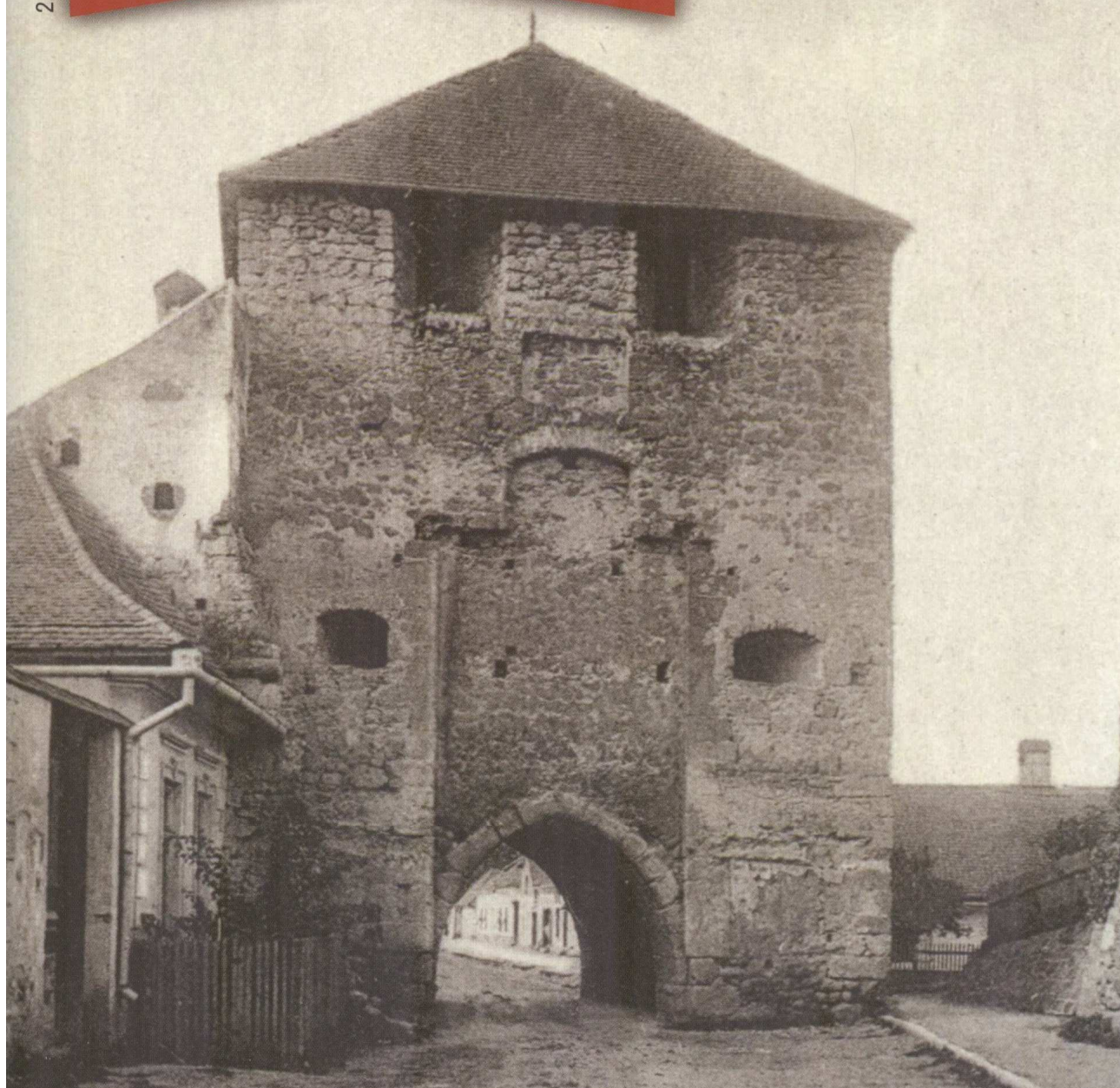

2. ročník august 2022 cena 4,30 €

Hont

a jeho dejiny

Obsah

Aktuality z historicko-kultúrneho diania v Honte

- 3 Kraj slinka, vody a dobrého vína
- 4 Celoslovenské poľovnícke slávnosti Dni sv. Huberta
- 4 Nová výstava v Banskej Štiavnici
- 5 Poklady z depozitára: Nové akvizície v Múzeu Andreja Sládkoviča v Krupine
- 6 Archeologický nález cesty v Deviči
- 7 Kurz Paličkovanej čipky
- 8 Bátovce I. História: Monografia obce
- 8 Hrušovské rodiny

Odborná sekcia

- 9 Bitka pri Plášťovciach očami súčasníkov a jej širšie súvislosti
- 14 Erb Hontianskej stolice
- 16 Pôsobenie synov Františka Balassa v Honte v 16. storočí
- 21 Ján Kružič - ochranca pred Turkami
- 25 Krupina v 16. storočí a boj proti Turkom
- 29 Fortifikácia mesta Krupina

Historická pamäť

- 34 Schloss Oberthur: ako plynul čas
- 38 Fotografi v Šahách do roku 1918
- 41 Kostol Ružencovej Panny Márie v Chrastinciach 1921 - 2021
- 44 Šahanské mesto v meste

Remeslá a folklór

- 47 Krátky exkurz do histórie poľovníctva v Banskoštiavnickom regióne
- 50 Poľovníctvo v Krupine a v okolí
- 54 Z histórie poľovníctva na strednom Poiplí
- 57 Osobnosti poľovníctva v Šahách a okolí v rokoch 1881 - 1918
- 61 O poľovníctve s poľovníkom

Tajomstvá v názvoch ukryté

- 64 Hrkovce
- 66 Ladzany

Jaromír Krško

Ladzany

Obec Ladzany sa nachádza 19 km juhozápadne od okresného mesta Krupina v smere na Hontianske Nemce a Sebechleby. Severozápadná časť chotára leží na úpätí štiavnických vrchov v doline Klastavského potoka v nadmorskej výške 210 m n. m., juhovýchodná časť katastra obce zasahuje do Krupinskej vrchoviny a časť katastra do CHKO Štiavnické vrchy. Výborné pôdne podmienky pre pestovanie ovocia a viniča ovplyvnil sopečný pôvod Štiavnických vrchov. Vďaka existencii Štiavnického stratovulkánu sa aj v Ladzanoch (podobne ako v ďalších obciach tejto oblasti) využíval ako stavebný materiál sopečný tuf (pozri heslo Brhlovce - Hont a jeho dejiny 1.č./2. roč.).

Historické podoby názvu Ladzany svedčia o starobylosti obce a o tom, že obec musela existovať už pred 12. storočím (prvotná zmienka o susedných Sebechleboch pochádza už z roku 1135 – villa Zebehleby). Ladzany sa v historických dokladoch uvádzajú takto: „r. 1233 villa Lengen, 1233/1418 villa Lengen, r. 1285/1369 Legen, r. 1288 poss., villa Legen, r. 1306/1360 Legeen, r. 1338 poss Legen, r. 1353 Legeen, r. 1388 Legyen.“ Mladšie podoby názvu od 18 storočia boli takého: 1773 Ledény, Lazan, Ladzany, 1786 Ledény, Lasan, Ladzanj, 1808 Ledény, Lasán, Ladzany, 1863–1913 Ledény, 1920– Ladzany.

Úvklad názvu

Názov obce Ladzany je pre jazykovedcov zaujímavý hneď z niekoľkých dôvodov. Prvým dôvodom je nárečová podoba *Ladzany*, teda s mäkkým *l* na začiatku. Takúto podobu dochováva nielen nárečie, ale aj staršie podoby, ktoré uvádzajú jazykovedci (napr. J. Stanislav píše „druhý názov sú *Ladzany*“, rovnako tak spomí-

Ladzany na druhom vojenskom mapovaní
Zdroj: maps.arcanum.com

na názov M. Majtán, ktorý venoval pozornosť Hontu, jeho chotárnym názvom a hontianskemu nárečiu, podobne túto formu používa J. Bosák pochádzajúci zo susedného Lišova). Dnešná podoba s tvrdým *l* bola

Zber jabík v Ladzanoch
Zdroj: Archív autora

kodifikovaná umelo. Druhý zaujímavý dôvod je hláska *dz* v názve obce. Prevažná časť jazykovedcov opierajúcich sa o zistenia historikov je toho názoru, že pôvod názvu Ladzany je z pôvodného praslovanského pomenovania Poliakov – *Lędjan(e)*. V 11. a 12. stor. používali Slováci a Maďari pre Poliakov v základe podobný názov, ale kým v maďarčine tento názov zostal podnes, Slováci v 13. a 14. stor. označovali už Poliakov názvom *Polan*. Ako však súvisí názov obce na juhu Slovenska s Poliakmi? Toto územie bolo v 10. – 11. storočí etnicky rovnorodé – osídlené Slovanmi (Slovákmi). Neskôr do tohto prostredia prichádza maďarské etnikum, potom z hospodárskych dôvodov prichádza od 13. storočia nemecké etnikum. Aby domáce obyvateľstvo odlišilo cudzie etniká, názvy osád v sebe obsahujú informáciu o ich pôvode (napr. Honťianske Nemce, Tekovské Nemce, Pečenice – podľa maďarského kmeňa Pečenehov, Kosihovce – podľa maďarského kmeňa Keszi, Koláry – podľa maďarského kmeňa Kovarov atď.). Ako uvádza historik B. Varsik, Poliaci sa dostali do Uhorska ako vojnoví zajatci. B. Varsik spomína záznam českého kronikára Kosmasa, ktorý píše o vyhnaní Poliakov z moravských hradov Břetislavom, synom českého kniežaťa Oldřicha okolo roku 1021, ktorí po smrti Boleslava II. osídlili Moravu a ako píše Kosmas, Břetislav „mnoho zajatcov spútaných vždy po sto v radoch, dal predať do Uhorska a ešte ďalej“ (citované podľa Varsik, 1984, s. 182). Obec Ladzany vznikla ako poľská osada, ale v slovenskom etnickom prostredí sa rýchlo poslovenčila.

B. Varsik, tvrdí, že roku 1484 bývali v Ladzanoch už prevažne Slováci, o čom svedčia dochované osobné mená tunajších obyvateľov. Historické fakty, že názov pochádza z pomenovania poľského etnika a stredoveký zápis maďarskej formy názvu dediny Lengyen (*Lengen*), zároveň vyvracajú inú teóriu o pôvode pomenovania, ktorá tvrdí, že pomenovanie Ladzian je podľa osobného mena zakladateľa obce. Slovenské podoby názvu už od stredoveku prešli prirodzeným vývinom podľa zákonitostí vývinu slovenčiny, ale maďarská podoba názvu sa nevyvíjala podľa vývinu maďarčiny, pretože v dedine nebývali Maďari. V novoveku sa v maďarskej reči vyvinul názov *Ledény*.

Základom pre označenie Poliakov v praslovanskej podobe *Lędjan(e)* je praslovanské všeobecné podstatné meno **lędo*, ktoré označovalo vyklčované, ale neoranú zem (porovnaj dnešné slovo *lad* a spojenie *ležať ladom*), resp. obyvateľov pochádzajúcich z takýchto miest (aj etnonymum *Poliak* pochádza z apelatíva *pole*, *poľana*, ktoré významovo súvisia s neobrábanou pôdou ležiacou ladom). Praslovanskú podobu *Lędjan(e)* prevzali Maďari od starých Rusov ešte pred príchodom do Karpatskej kotliny ako *lengyen*, tá sa neskôr zmenila asimiláciou na *lengyel*.

Podľa zákonitostí vývinu slovenčiny sa u nás zmenilo praslovanské spojenie *dj* na *dz* (praslovanské *medja* sa zmenilo na dnešné slovo *medza*). Nosová samohláska *ę* v názve *Lędjan(e)* sa zmenila na *ä* – tá však mohla nasledovať len po mäkkej spoluhláske, preto muselo byť pôvodné začiatkové / mäkké

Hont a jeho dejiny

(*Lädzany*). V slovenčine však samohláska *ä* zostala len po perniciach (b, p, m, v), v ostatných pozíciách sa zmenila na *a*, čím vznikla (živá) nárečová podoba názvu – *Ladzany*.

Veďeli ste, že...?

- v Ladzanoch malo veľkú tradíciu pestovanie jablák
- v minulosti sa tu pestovalo viac ako 60 odrôd jablák, ktoré sa vyvážali až do Budapešti
- od roku 2010 začala obec usporadúvať súťaž Jablková chuť Hontu po ladziansky, na ktorej sa pripravujú rôzne recepty z jablák (prvý ročník sa uskutočnil 11. 9. 2010)
- tamojší evanjelický kostol bol postavený na začiatku 13. storočia v románskom štýle, prestavaný bol v 1. polovici 15. storočia
- kostol je postavený na mieste staršieho hradiska. Predpokladá sa, že pôvodne išlo o rotundu pri hradisku, ktorá bola v neskoršom období rozširovaná
- V kostole sa dodnes nachádza zachovaná gotická krstiteľnica a renesančný obraz z 2. polovice 16. storočia
- v miestnej evanjelickej ľudovej škole pôsobil v roku 1838 Andrej Braxatoris - Sládkovič ako pomocný učiteľ
- pred prvou svetovou vojnou dal majiteľ veľkostatku v Ladzanoch Alfréd Westfried vybudovať úzkokolejnú železničku na prepravu dreva z Ladzian do Hontianskych Tesárov (cca 8 kilometrov)

- počas prvej svetovej vojny bola táto trať rozšírená severným smerom do obce Klastava. Po prvej svetovej vojne bola trať predĺžená cez lokalitu Dobrá voda až pod Sitno, na lokalitu Záholík. Celkovo dosiahla trať dĺžku až 36 kilometrov

Autor pôsobí na Katedre slovenského jazyka a komunikácie, Filozofickej fakulty Univerzity Mateja Bela.

Literatúra:

- MAJTÁN, M. – ŽIGO, P. 1999. *Hydronymia povodia Ipľa*. Bratislava : Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV; Bratislava : Filozofická fakulta UK, 1999. 116 s.
- PUKANEC, M. 2008. *Praslovanská lexika v nárečiach slovenských kmeňov*. Brno : Tribun EU, 2008. 177 s.
- STANISLAV, J. 1999. *Slovenský juh v stredoveku*. Zv. 1. Bratislava : Národné literárne centrum – Dom slovenskej literatúry, 1999. 485 s.
- STANISLAV, J. 2004. *Slovenský juh v stredoveku*. Slovník mien s mapovými prílohami. Zv. 2. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2004. 533 s. + 26 máp.
- VARSÍK, B. 1984. *Z osídlenia západného a stredného Slovenska v stredoveku*. Bratislava : VEDA, 1984. 260 s.
- web 1: <https://slovník.juls.savba.sk/?w=Ladzany&s=exact&c=17f7&cs=&d=kssj4&d=psp&d=ogs&d=sssj&d=orter&d=scs&d=sss&d=peciar&d=ssn&d=hssj&d=bermolak&d=noundb&d=orient&d=locutio&d=obce&d=priezviska&d=un&d=pskfr&d=pskcs&d=psken#> [cit. 25. 01. 2022]
- web 2: <https://www.ladzany.sk/> [cit. 25. 01. 2022]
- web 3: <https://sk.wikipedia.org/wiki/Ladzany> [cit. 26. 01. 2022]

Kostol v obci Ladzany
Zdroj: Archív autora

